

Lausunto

12.05.2026

Asia: VN/6094/2026

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain muuttamisesta (uhka-arvio)

Lausunnonantajan lausunto

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusoikeudesta.

Pohjois-Karjalan hyvinvointialue katsoo, ettei voimassa olevaa asiakastietolain 62 §:n mukaista oma-aloitteista ilmoitusoikeutta ole osoitettu riittämättömäksi. Asiasisällöltään vastaava oma-aloitteinen ilmoitusoikeus on ollut sosiaali- ja terveydenhuollossa voimassa jo yli vuosikymmenen, mutta sen toimeenpanoa, vaikuttavuutta ja soveltamiskäytäntöjä ei ole arvioitu sillä tavoin kuin hallintovaliokunta aikanaan mietinnössään HaVM 41/2014 vp edellytti. Poliisihallituksen kesäkuussa 2025 antama selvitys vahvistaa, että soveltamisen ongelmat liittyvät ensisijaisesti välttämättömän tiedon määrittelyyn, ilmoitusmenettelyyn ja vastuunjakoon, eivät sääntelyn tasoon. Kyse on toimeenpano-, ohjeistus- ja koulutuskysymyksistä.

Hyvinvointialue esittää, että sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö valmistelee yhdessä sisäministeriön, Poliisihallituksen, Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen sekä hyvinvointialueiden kanssa sitovan tasoisen kansallisen soveltamisohjeen, jossa avataan ilmoituskynnyksen muodostuminen, uhkan vakavuuden ja todennäköisyyden arviointi, välttämättömän tiedon sisältö eri tilannetyypeissä, ilmoituksen vastaanottaja ja yhteyskanavat, organisaation sisäinen vastuunjako sekä poliisin matalan kynnyksen konsultaatiomahdollisuus. Ohjeistus on välttämätön ratkaisusta riippumatta. Momentin tekninen täsmennys salassapitosäännösten estämättä on perusteltu.

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusvelvollisuudesta.

Hyvinvointialue ei kannata ehdotettua ilmoitusvelvollisuutta. Ilmoitusvelvollisuuden säätäminen ei ole perusteltua ennen kuin nykyinen ilmoitusoikeus on kattavasti toimeenpanttu, sen vaikuttavuus on asianmukaisesti arvioitu ja sääntely on todettu tavoitteisiin nähden toimivaksi mutta riittämättömäksi.

Velvollisuuden sitominen rikoslain 21 luvun rikoksiin edellyttää sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöltä etukäteistä rikosoikeudellista arviota, jonka tuomioistuin tekee vasta jälkikäteen ja kokonaisharkinnan perusteella. Mielenterveys-, päihde-, ensihoito-, päivystys- ja lastensuojelupalveluissa ammattihenkilöt kohtaavat säännöllisesti tilanteita, joissa uhkaava puhe, väkivaltafantasiat tai kontrolloimaton käytös eivät sellaisenaan muodosta todellista rikosuhkaa. Velvollisuuden ja rangaistusvastuun yhdistelmä johtaa varovaisuusperiaatteen mukaiseen ylimoitettuun ilmoittamiseen, joka kuormittaa sekä poliisia että hoitojärjestelmää.

Hoito- ja asiakassuhteen luottamuksellisuus on palvelujen vaikuttavuuden perusedellytys. Korkein hallinto-oikeus on ratkaisussaan KHO 2025:11 korostanut salassapidon merkitystä erityisesti psykiatrisessa hoidossa. Mikäli hoitoon hakeutumisen kynnys nousee, esityksen tavoiteltu rikoksia ennalta estävä vaikutus voi kääntyä päinvastaiseksi, sillä oikea-aikainen hoito on tehokkain väkivallan ennaltaehkäisyn keino. Riski korostuu pitkäkestoisissa sosiaalipalveluissa ja psyykkisesti kuormittuneiden asiakkaiden palveluissa.

Perustuslakivaliokunta on vakiintuneesti edellyttänyt salassapitoa rajoittavalta sääntelyltä täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta (mm. PeVL 4/2021 vp). Ehdotettu syytä epäillä -kynnys yhdistettynä rikoslain 21 luvun viittaukseen jää tulkinnanvaraiseksi velvoittavaksi normiksi. Mikäli velvollisuudesta kuitenkin säädetään, vastuukysymykset on täsmennettävä siten, ettei vilpittömässä mielessä tehty tai perustellusti tekemättä jätetty ilmoitus johda rikosoikeudelliseen tai vahingonkorvausvastuuseen.

Kommentit poliisin pyynnöstä tapahtuvasta tiedonluovutuksesta.

Hyvinvointialue suhtautuu poliisin pyynnöstä tapahtuvaan tiedonluovutukseen varauksellisen myönteisesti. Ratkaisu KHO 2021:13 osoittaa nykytilan tiedonsaannin esteet. Esitysluonnoksessa jää kuitenkin epäselväksi, kohdistuuko pyyntö vain uhattuun henkilöön vai myös uhkaajaan ja sivullisiin. Tätä on jatkovalmistelussa yksiselitteisesti täsmennettävä, sillä uhkaajaa koskevien tietojen luovuttamisesta ei esitysluonnoksessa esitetä erillistä vaikutus- ja riskiarviota.

Pyynnössä on yksilöitävä epäilty rikoslain 21 luvun teko sekä perusteltava luovutettavien tietojen välttämättömyys uhkan arvioimiseksi tai teon estämiseksi. Yleisluontoiset tietopyynnot eivät täytä välttämättömyysvaatimusta. Pyyntö ja luovutus päätöksen on tapahduttava riittävän korkealla virka-asemalla kummassakin organisaatiossa, ja menettely on dokumentoitava asiakas- ja potilasasiakirjoihin. Luovutettavien tietojen käyttötarkoitus on rajattava uhkan arviointiin ja teon estämiseen. Poliisin on tarjottava palvelunantajille valtakunnallisesti yhdenmukainen menettelyohje ja nimetyt yhteyspisteet.

Kommentit oikeudesta ilmoittaa työntekijään kohdistuneesta epäilystä rikoksesta.

Hyvinvointialue kannattaa ehdotusta ja pitää sitä esitysluonnoksen perustelluimpana osana. Sosiaali- ja terveydenhuoltoon kohdistuva väkivalta on Pohjois-Karjalassa ja valtakunnallisesti tunnistettu kasvava työturvallisuusongelma, ja apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu EOAK/2910/2023 osoittaa lainsäädännön selkiyttämistarpeen. Jatkovalmistelussa on harkittava, tulisiko työnantajalle säätää tietyissä vakavissa tilanteissa myös velvollisuus tehdä ilmoitus, jolloin työntekijän pelko ei estäisi

työnantajan työturvallisuusvelvoitteiden täyttämistä. Menettely on täsmennettävä erityisesti tilanteissa, joissa rikoksesta epäilty on potilas tai sosiaalihuollon asiakas. Sääntely on sovitettava yhteen työturvallisuuslain 27 §:n kanssa, ja työnantajalla tulee olla velvollisuus tarjota työntekijälle työsuojelun, työterveyshuollon ja juridisen neuvonnan tukea rikosprosessin aikana.

Muut kommentit.

Esitys on muilta osin kuin työntekijään kohdistuvan rikoksen ilmoitusoikeuden osalta riittämättömästi valmisteltu. Vaikutusarviointi keskittyy terveydenhuoltoon, ja sosiaalipalveluiden, erityisesti lastensuojelun, aikuissosiaalityön, vammaispalveluiden sekä päihde- ja mielenterveyspalveluiden, erityispiirteet jäävät ohuiksi. Sosiaalihuoltoa koskeva vaikutusarviointi on jatkovalmistelussa täydennettävä.

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukainen julkisen vallan velvollisuus turvata riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut sekä hyvinvointialueesta annetun lain 12 §:n mukainen rahoitusperiaate edellyttävät, että hyvinvointialueille säädettävät uudet tehtävät on rahoitettava niin, että hyvinvointialueet kykenevät tosiasiallisesti suoriutumaan tehtävistään ja turvaamaan lakisääteiset palvelut. Esitysluonnoksessa hyvinvointialueille aiheutuvat koulutus-, ohjeistus-, kirjaamis-, seuranta- ja juridisen tuen kustannukset on käsitelty yleisellä tasolla ilman konkreettista arviota. Hyvinvointialueet ovat tiukassa taloustilanteessa, eikä uusia velvoitteita ole mahdollista toimeenpanna ilman täysimääräistä valtion erillisrahoitusta. Kustannusarvio on tehtävä konkreettisesti ja rahoitustaso vahvistettava ennen lain hyväksymistä.

Esityksen ja eduskunnalle annetun poliisilain muutosta koskevan hallituksen esityksen (HE 182/2025 vp) sekä muiden tiedonvaihtohankkeiden yhteisvaikutukset on arvioitava ennen kuin tämä esitys annetaan eduskunnalle. Hyvinvointialue pitää tärkeänä, että lain toimeenpanoa ja sen vaikutuksia hoitoon hakeutumiseen, hoitosuhteen luottamuksellisuuteen sekä henkilöstön työturvallisuuteen seurataan järjestelmällisesti ja raportoidaan eduskunnalle.

Lausunnon laatimisessa on hyödynnetty tekoälyä.

Ohvanainen Antti
Pohjois-Karjalan hyvinvointialue - Siun sote - Terveyspalvelut